“Дьулуруйар Ньургун Боотур Кытай Бахсыга тийиитэ”
(тэрээһин торума)

5-6 саастаах оҕолорго ыытыллар тэрээһин

Тэрээһин сүрүн соруга: Айыы боотура тус бэйэтин күүһүнэн эрэ буолбакка, атын үтүө дьон көмөтүнэн абааһы бухатыырын хоторун оҕо билиитэ. Дьураа хара аттаах Дьулуруйар Ньургун Боотур кимиэхэ да хотторботугар, абааһы бухатыырдарын кыайарыгар-хоторугар киниэхэ “кыргыһыыга туттар кыырыктаах сэптэрин, үөтүүлээх үс хос куйаҕын” оҥорон биэрбит тимир уустара, кинини алҕаабыт Кытай Бахсы уус үтүөтүн-өҥөтүн оҕо өйдөөһүнэ.

Самалык соруктар

Оҕону иитиигэ

Бэйэ бэйэҕэ көмөлөһүү, биир сомоҕо буолуу киһи кыаҕын күүһүрдэрин, киһини тирэхтиирин оҕо өйдөөһүнэ; тимир уустарын тас көрүнэ үлэлиир үлэлэриттэн төһө да бүрэ буоллар ис айылгылара кэрэтин – үтүө санаалаахтарын, айыы боотуругар көмөлөһөллөрүн оҕо өйдөөн ылыныыта; тимир ууһун үлэтэ уустугун, ыараханын оҕо өйдөөһүнэ, уус киһини ытыктааһына

Оҕо билиитэ

Дьулуруйар Ньургун Боотур кыргыһыыга туттар сэбин-сэбиргэлин оҕо билиитэ, сөпкө ааттааһына: батас, үҥүү, ох саа, сүллүгэс, уот куралай мээчик, үс хос куйах; тимир уус идэтин билсиитэ, туһатын өйдөөһүнэ; олоҥхо олуктарын билиитэ хаҥааһына

Оҕо сатабыла, үөрүйэҕэ

Пропп-карталар көмөлөрүнэн олоҥхо олугун ис хоһоонун оҕо ситимнээн кэпсиирэ; олоҥхо тылын туһанан оҕо олук персонажтарын уустаан-ураннаан дьүһүннүүрэ; кинилэр мүччүргэннээх сырыыларын ырытыыта.

Сүрүн эйгэ: билии-көрүү эйгэтэ (познавательная ОО);
дьүөрэлэспит эйгэлэр: ийэ тыл эйгэтэ, кэрэ эйгэ, эт-сиин сайдыытын эйгэтэ, киһи-аймах эйгэтэ

Оҕо дьайымала: хамсаныыта, кэпсэтиитэ, көрүүтэ-истиитэ, уруһуйдааһына, оонньуута

Туттулар ньыма: остуол урамньыта, сэһэргэһии, ТРИЗ оонньуу, быраабылалаах оонньуу, оруоллаах оонньуу

Тэрилэ: Магнитофон, телевизор, флешка, Д. Колесов “Дьулуруйар Ньургун Боотур олоҥхото” диискэ; хомус, тимир уһаарыытын, ат туйаҕын тыаһа, тимир ууһун тэриллэрэ (дьиҥнээх, макет), тимир ууһун дойдута: - “арҕаа сабыдал халлаан тараах былыт курдук таҥнары найҕаран түһүүтүгэр, үс аан дойду үлүскэннээх кирбиитигэр, оһоллоох орто туруу дьаҕыл дойду охсуоланар оройун улаҕатыгар олохтообуттара эбитэ үһү...”; тимир ууһун дойдутун макета; олоҥхо олугунан пропп-карта; бухатыыр таҥаһа - үс хос куйаҕа, бэргэһэтэ; кыргыһар сэбэ-сэбиргэлэ: батас, үҥүү, ох саа, сүллүгэс, уот куралай мээчик.

Инники үлэ: олоҥхону олуктарынан наардаан ааҕыы, остуол урамньытыгар оонньоохун, олоҥхо бухатыырдарын туһунан сэһэргэһии, “Дойдуларын буллар” хамсаныы, пропп-картанан ууран олоҥхону кэпсээһин; тимир ууһун, тэрилин музейга, тэлэбиисэргэ (ойууга) көрүү.

Тэрээһин хаамыыта:

I киирии түһүмэх:

Оҕолор тура сылдьаллар. Магнитофонҥа хомус тыаһа тыаһыыр. Онтон тимири уһаарар тыас иһиллэр. Илиитигэр тимир өтүйэлээх Кытай Бахсылааны (иитээччи) киирэн кэлэр:

- Аламай күн сыламынан! (төбөтүн тоҥхох гынар). Ханна тиийэн кэллим? ("Сыккыс" бөлөххө, "Биһик" оҕо уһуйааныгар).
- Оо, сөпкө кэлбит эбиппин. Манна оҕолор олоҥхо туһунан олус бэркэ билэллэр диэбиттэрэ, ол иһин ыалдьыттыы кэллим.
- Ким миигин биллэ? (Тимир ууһа, Кытай Бахсылааны).

II сүрүн түһүмэх:

II-1 Пропп-картаннан оонньуу "Кистэлэҥ сурук" *(остуол тула олорон карточкалары ууралар)*

К.Б.: - Оҕолоор, абааһы бухатыырдара сатаан аахпаттарын курдук Үрүҥ Уолаҥҥа сурук суруйуоҕуҥ. Кытай Бахсы ууска кыргыһыы сэбин онотторор туһунан. Суруккутун, абааһылар истибэттэрин курдук, миэхэ эрэ кэпсээҥ (пропп-картаннан оҕолор олугу ууран кэпсиллэр). Кытай Бахсы кэрийэ сылдьан пропп-картаны уурбуттарын көрөр, көннөрөр, ыйыытар, сүбэлиир, хайгыыр

Сынньалаҥ Боотурдар буолан хамсаныы, боотур һҥкһһтһн музыканнан сирдэтэн айан үҥкүүлээһин.

II-2 Сэһэргэһии *(олорон эрэ хоруйдааһын)*

К.Б.: - Оҕолоор, тимир уустара буолан оонньуоххутун баҕарабыт дуо?

- Мин ыйытыыларбар сөпкө хоруйдаатаххытына, оччоҕуна тимир уустара буолан батас оҥоруохпут.

Ыйытыылар:

1. Дьураа хара аттаах Дьулуруйар Ньургун Боотур тоҕо биһиэхэ, тимир уустарга кэлбитэй? (Айыы дьонун көмүскүүргэ туттар сэбиргэлэ, таҥнар таҥаһа суох буолан)
2. Тимир ууһун тас көстүүтэ хайдах этэй? (кыһа-сорҕо төлөнүттэн кыламана-хааһа, халтаһата бараммыт, хааннаах ириҥэ харахтаммыт, тимир сааҕа тэһитэ сиэн тириитэ бараммыт, сиикэй баас буолбут сириттэҕэс сирэйдээх, тиҥсири хара тиистээх)
3. Тоҕо тимир уустарын тас көрүҥнэрэ итинник мөкү буоларый? (наар уоту-төлөнү, хара-кыһыл чоҕу, кытыаста сылдьар итии тимири уһааран, барык-сарык төлөҥҥө балта тыаһырыгар, күөт тыаһа күүгүнүүрүгэр, кыстык тыаһа чыҥкыныырыгар үлэлиир олус ыарахан үлэлээхтэр)
4. Тимир ууһун туттар тэриллэрин көрөн ааттаан (макеттары эбэтэр дьиҥнээх туттар инструменнары – балта, күөт, кыстык, тутан-хабан, ааттаан туран оҕо көрдөрөр).
5. Кыргыһыыга туттарга ханнык сэби-сэбиргэли Дьураа хара аттаах Дьулуруйар Ньургун Боотурга уустар биэрбиттэрэй? (батас, үҥүү, ох саа, сүллүгэс, уот куралай мээчик)
6. Хас хос куйаҕы Дьураа хара аттаах Дьулуруйар Ньургун Боотурга тимир ууһа биэрбитэй? (үс хос куйах)
7. Кытай Бахсылааны Ньургун боотурга эппит алгыһа (саалаахтан самныма, охтоохтон охтума, чырбайдар - быстама, матайдар – тостума, иитэр сүөһүнү иилээр-күрүөлээр, иэримэ дьиэни иччилээр-тэрийээр, төрөтөр оҕону төрөтөөр-төлкөлөөр! Төлкө-түөрэх! Уруй-айхал!)

II-3 Тимир уустара буолан батас оҥоруу *(тура сылдьан оонньооһун)*

К.Б.: - Оҕолор, маладьыастар, барытын биллигит. Билигин оонньуубут. Биһиги бары тимир уустара буолабыт.
К.Б. оҕо аайы фартук кэтэрдэр, тимир уус тэриллэрин ааттыы-ааттыы, оҕолорго саҥарда-саҥарда түҥэтэр.
Кытай Бахсы таптайан батас оҥорор, оҕолорго саайтарар, игиинэн аалларар.
К.Б.: -Оо, сытыы батас буолла. Умнуманг, уһуктаахтан-биилээхтэн сэрэнэ сылдьыҥ, мээнэ далбаатааманг!

III түмүк түһүмэх – хатылааһын, чиҥэтии (оҕолор олороллор):

III-1 Оонньуу “Кыргыһыы сэбин сөпкө ааттаа”
К.Б.: - Олоҥхо туһунан билэллэр диэбиттэрэ чахчы эбит, маладьыастар! Оҕолор, мин бухатыыр сэбиргэлин, куйаҕын аатын умнан кэбиспиппин (телевизорга ойууну көрдөрөр). Эһиги болҕойон көрүҥ, уонна миэхэ этэн биэриҥ (оҕолор этэллэр).

III-2 Тэрээһини түмүктээһин
К.Б.: - Маладьыастар! Бүтэһик ыйыытыым – этиҥ эрэ: Дьулуруйар Ньургун Боотур абааһы бухатыырын, Уот Уһутаакыны кытта кыргыһан тоҕо кыайбытай-хоппутай? (абааһы бухатыырын кыайарыгар-хоторугар киниэхэ “кыргыһыыга туттар кыырыктаах сэптэрин, үөтүүлээх үс хос куйаҕын” тимир уустара оҥорон биэрбиттэрэ, кинини Кытай Бахсы уус алҕаабыта).
К.Б.: – Оҕолоор, махтанабын, куруук кыайыылаах-хотуулаах буолуҥ диэммин харысхал бэлэхтиибин.
Көрсүөххэ дылы, оҕолоор!

Технологическай карта

Түһүмэх (этапы)	Түһүмэх соруга (задачи этапа)	Иитээччи дьайыыта (действия воспитателя)	Оҕо дьайыыта (действия ребенка)	Үлэ ньымата (методы приемы)	Сабаҕаланар түмүк (ожидаемый результат)
Киирии түһүмэх	Оҕо тэрээһиҥнэ туһаайыллыыта Олоҥхо олугун, олоҥхо геройдарын оҕо санааһына	Илиитигэр тимир өтүйэлээх Кытай Бахсылааны (иитээччи) киирэн кэлэр: 1.-Аламай күн сыламынан! (төбөтүн тоҥхох гынар). 2.-Ханна тиийэн кэллим? 3.-Ким миигин биллэ?	1.Оҕолор уна илиилэрин хаҥас түөстэригэр ууран төбөлөрүн хоҥкутан эҕэрдэлэһэллэр: “Аламай күн сыламынан!” 2. “Сыккыс” бөлөххө, “Биһик” оҕо уһуйааныгар 3. Тимир ууһа, Кытай Бахсылааны	Оҕо тэрээһин саҕаланарын кэтэһэр түгэнин үөскэтии. (ситуация ожидания)	Оҕо инники туох буоларын кэтэһиитэ; тэрэһини сэргээһинэ

II сүрүн түһүмэх	Пропп-карталар көмөлөрүнэн олоҥхо олугун ис хоһоонун оҕо ситимнээн кэпсиирэ; олоҥхо тылын туһанан оҕо олук персонажтарын уустаан-ураннаан дьүһүннүүрэ; кинилэр мүччүргэннээх сырыыларын ырытыыта	***II-1 оонньуу "Кистэлэҥ сурук"*** КБ: - Оҕолоор, абааһы бухатыырдара сатаан аахпаттарын курдук Үрүҥ Уолаҥҥа сурук суруйуоҕуҥ. Кытай Бахсы ууска кыргыһыы сэбин оҥотторор туһунан. Суруккутун, абааһылар истибэттэрин курдук, миэхэ эрэ кэпсээҥ, чуумпутук олоруҥ. Кытай Бахсы кэрийэ сылдьан пропп-картаны уурбуттарын көрөр, көннөрөр, ыйыытар, сүбэлиир, хайгыыр	Оҕолор остуол тула олорон карточкалары ууралар; пропп-картаннан олугу ууран кэпсииллэр, бэйэ бэйэлэрин ситэрсэллэр	ТРИЗ оонньуу	Олоҥхо олугун ис хоһоонунан карточкалары наардаан ууруута; атын оҕо кэпсиирин болҕойон истиитэ, оҕо көтүппүтүн ситэриитэ, сыыспытын көннөрүүтэ. Олоҥхо тылын өйдөөһүнэ, кэпсээнигэр туһаныыта.
	Дьулуруйар Ньургун Боотур кыргыһыыга туттар сэбин-сэбиргэлин оҕо билиитэ, сөпкө ааттааһына: батас, үҥүү, ох саа, сүллүгэс, уот куралай мээчик, үс хос куйах; олоҥхо тылын билиитэ ханааһына, бэйэтин саҥатыгар тутта үөрэниитэ	***II-2 Сэһэргэһии*** Оҕолоор, тимир уустара буолан оонньуоххутун баҕараҕыт дуо? Мин ыйытыыларбар сөпкө хоруйдаабыт оҕолор тимир уустара буолан батас оҥоруохпут Ыйытар, хоруйу истэр, эбэр, көннөрөр, олоҥхо тылын туттубут оҕону хайгыыр. Дьулуруйар Ньургун Боотур кыайыыта-хотуута кини кыргыһар сэбиттэн уонна куйаҕыттан тутулуктааҕын оҕоҕо тиэрдэр.	Оҕолор олорон эрэ ыйытыыга хоруйдааһыннара, бэйэ бэйэлэрин ситэрсиилэрэ, көннөрүүлэрэ. Иитээччи көмөтүн ылыныылара. Оҕо бэйэтэ утары ыйытыыта, атын оҕолор онно хоруйдара Тоҕо тимир ууһа киһи тас көрүҥэ наһаа бүрэтин оҕо ырытыыта. Уус киһи ис айылгыта кэрэтин бэлиэтээһинэ.	Ыйытыыга хоруйдааһын. Кэпсэтии	Тимир уустарын тас көрүҥэ төһө да бүрэ буоллар ис айылгылара кэрэтин – үтүө санаалаахтарын, айыы боотуругар көмөлөһөллөрүн оҕо өйдөөн ылыныыта
	Уус идэтин туһатын өйдөөһүнэ, ууска ытыктабыллаах сыһыан оҕоҕо олохсуйуута	**II-3 Тимир уустара батас оҥоруулара.** Кытай Бахсы сэрэхтээх буолары санатар: умнуман, уһуктаахтан-биилээхтэн сэрэнэ сылдьыҥ, мээнэ	Оҕолор фартук кэтэллэр, тимир уус тэриллэрин ааттыы-ааттыы, ылаллар. Кытай Бахсы таптайан батас оҥорор, оҕолор саайаллар, игиинэн аалаллар.	Оруоллаах оонньуу	Оҕо тимир уус үлэтин билиитэ - балта, күөт, кыстык хайдах туттулларын өйдөөһүнэ

III түмүк түһүмэх	Оҕо өйгө тутар, долоҕойугар хатыыр дьоҕура сайдыыта	**III-1 “Кыргыһыы сэбин сөпкө ааттаа”** Кытай Бахсы барытын “умнан” оҕолортон ыйыытар	Оҕолор бухатыыр кыргыһыыга туттар сэбин- сэбиргэлин, тэлэбиисэргэ көрөн ааттыыллар	Бырааабылалаах оонньуу	Оҕо билбитин хатылааһына, чинэтиитэ
	Айыы боотура тус бэйэтин күүһүнэн эрэ буолбакка, атын үтүө дьон көмөтүнэн абааһы бухатыырын хоторун оҕо билиитэ. Сомоҕолоһуу, бэйэ бэйэҕэ көмөлөһүү үтүөтүн оҕо өйдөөһүнэ.	III-2 **Тэрээһини түмүктээһин** К.Б.: - Бүтэһик ыйыытыым, этиҥ эрэ: Дьулуруйар Ньургун Боотур абааһы бухатыырын, Уот Үһутаакыны кытта кыргыһан тоҕо кыайбытай-хоппутай? К.Б.: – Оҕолоор, куруук кыайыылаах-хотуулаах буолуҥ диэммин харысхал бэлэхтиибин. Көрсүөххэ дылы, оҕолоор!	Оҕолор Кытай Бахсы ыйытыытыгар хоруйдууллар: - Абааһы бухатыырын кыайарыгар-хоторугар киниэхэ “кыргыһыыга туттар кыырыктаах сэптэрин, үөтүүлээх үс хос куйаҕын” тимир уустара оҥорон биэрбиттэрэ, кинини Кытай Бахсы уус алҕаабыта. Кытай Бахсыттан харысхал бэлэх тутан махтаналлар. Барарыгар “Көрсүөххэ дылы!” диэн быраһаайдаһаллар	Түмүк ыйытыы. Махтаныы, быраһайдаһыы	Оҕо айыы боотура төһө да мунутуур күүстээҕин иһин үөтүүлээх куйаҕа суох уонна кыргыһар сэбэ-сэбиргэлэ суох абааһы бухатыыран хоппот диэн өйдөөһүнэ. Алгыс – айыы боотурун хаххалыыр, көмүскүүр, тирэхтиир күүстээх тыллаах диэн билиитэ